

5 Typologia rozwojowa miast Małopolski oraz identyfikacja aktualnych i potencjalnych biegunów wzrostu

Bolesław Domański, Krzysztof Gwosdz

5.1 Typologia rozwojowa miast

Rozważając potencjał rozwojowy małopolskich miast wzięto pod uwagę poziom ich rozwoju gospodarczego i dynamikę tego rozwoju w okresie ostatniej dekady, stopień dywersyfikacji gospodarki, siłę rynku pracy oraz jakość kapitału ludzkiego. Rozwój gospodarczy w istotny sposób uzależniony jest od osiągniętego wcześniej poziomu rozwoju. Istniejące skupienie podmiotów gospodarczych, majątku trwałego i zasobów ludzkich, a także związane z tym sieci powiązań gospodarczych oraz utrwalona pozycja i wizerunek miasta w zakresie świadczenia usług dla mniejszych ośrodków i obszarów wiejskich, sprzyjają jego dalszemu rozwojowi między innymi dzięki korzyściom aglomeracji i procesom kumulacyjnym. Ważna jest w tym kontekście również siła ośrodka miejskiego jako skupienia miejsc pracy przyciągającego pracowników z otaczającego zaplecza. Nie mniej istotne znaczenie ma dywersyfikacja struktury gospodarczej miasta, zapewniająca odporność na wahania koniunkturalne i potencjalny kryzys dominujących branż. O rozwoju miasta decyduje wreszcie jakość kapitału ludzkiego, który wyraża się poprzez kwalifikacje, kompetencje i aspiracje mieszkańców miasta.

Dodatkowym czynnikiem uwzględnionym w ocenie potencjału rozwojowego miast Małopolski, obok czterech wcześniej wymienionych czynników (poziom rozwoju gospodarczego, dywersyfikacja gospodarki, siła rynku pracy, jakość kapitału ludzkiego) i dynamiki rozwoju w latach 1999-2008, były funkcje miasta, a w szczególności rozwinięte funkcje usług rynkowych lub zróżnicowany i dynamiczny sektor przemysłowy. Przyjęto, że specjalizacja funkcjonalna miasta w zakresie usług nierynkowych jest mniej korzystna z punktu widzenia przyszłego rozwoju. W oparciu o wymienione cechy dokonano typologii miast regionu z punktu widzenia ich potencjału rozwojowego do 2020 roku przyporządkowując je do pięciu kategorii: od miast o bardzo dużym potencjale rozwojowym – A, do miast o ograniczonym potencjale rozwojowym – E (Tab.II.43). Analizując potencjał rozwojowy zwrócono również uwagę na zidentyfikowane wcześniej bariery demograficzne oraz bariery w zakresie dostępności komunikacyjnej.

Wyniki przeprowadzonej typologii oraz jej interpretację omówiono najpierw dla miast Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego, a następnie miast usytuowanych w zachodniej, południowej i wschodniej części województwa.

Tab.II.43. Typologia miast Małopolski z punktu widzenia ich potencjału rozwojowego do 2020 roku

Miasto	Poziom rozwoju	Dynamika rozwoju 1999-2008	Dywersyfikacja struktury gospodarczej	Siła rynku pracy	Jakość kapitału ludzkiego	Specjalizacja funkcjonalna	Potencjał rozwojowy	Barьеры demograficzne i dostępnościowe
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Kraków	1	2	2	2	1	URspec	A	demografia
Tarnów	3	5	1	3	1	UNnspec	B	demografia
Nowy Sącz	3	5	2	3	1	URnspec	B	dostępność
Niepołomice	1	1	7	1	3	Pspec	B	-
Wieliczka	2	4	3	3	2	URnspec	B	-
Bochnia	3	3	4	3	1	Pspec	B	-
Dobczyce	3	2	4	2	3	Pspec	B	-
Myślenice	2	2	3	2	1	URspec	B	-
Kalwaria Zeb.	2	3	7	1	3	Pspec	B	-
Wadowice	3	4	3	1	1	URnspec	B	-
Sucha Beskidzka	3	4	3	1	2	UNspec	B	-
Limanowa	3	4	2	2	2	UNspec	B	-
Zakopane	2	4	4	2	3	URspec	B	dostępność
Chrzanów	3	5	3	4	1	Pnspec	C	demografia
Oświęcim	3	6	1	3	3	UNnspec	C	demografia
Olkusz	4	5	3	5	2	URspec	C	demografia
Nowy Targ	3	6	3	3	2	URnspec	C	-
Skawina	3	2	6	2	4	Pspec	C	demografia
Krzeszowice	3	5	4	3	2	URnspec	C	demografia
Proszowice	3	2	3	3	3	UNspec	C	demografia
Miechów	4	4	3	3	4	UNspec	C	demografia
Wolbrom	3	3	7	2	4	Pspec	C	demografia
Andrychów	4	4	4	3	2	Pspec	C	-
Nowy Wiśnicz	5	3	3	4	2	UNspec	C	-
Brzesko	3	7	3	2	3	Pspec	C	-
Zakliczyn	3	2	3	1	5	UNspec	C	dostępność
Słomniki	5	4	5	4	5	UNspec	D	-
Świątniki Górne	3	7	6	3	3	Pspec	D	demografia
Alwernia	4	6	5	5	3	Pspec	D	demografia
Trzebinia	3	6	5	3	5	Pspec	D	demografia
Bukowno	3	6	5	4	4	Pspec	D	demografia
Kęty	5	6	6	4	2	Pspec	D	demografia
Maków Podh.	4	4	4	5	5	URspec	D	-
Jordanów	4	6	6	3	4	Pspec	D	-
Mszana Dolna	5	5	3	5	5	URnspec	D	-
Rabka-Zdrój	5	6	3	5	2	URspec	D	-
Krynica-Zdrój	3	4	4	3	6	URspec	D	dostępność
Piwniczna-Zdrój	6	3	3	7	4	URspec	D	dostępność
Muszyna	5	4	2	6	5	URspec	D	dostępność
Stary Sącz	6	5	3	6	3	URspec	D	dostępność
Grybów	6	3	3	7	4	UNspec	D	dostępność
Gorlice	5	6	4	3	3	Pspec	D	dostępność
Tuchów	5	4	2	6	6	UNspec	D	dostępność
Wojnicz	5	2	5	3	4	URspec	D	-
Czchów	5	bd	2	5	6	UNspec	D	-

Ciężkowice	6	2	3	6	4	UNspec	D	dostępność
Sułkowice	6	5	6	6	7	Pspec	E	-
Skąpa	5	6	3	6	5	UNspec	E	demografia
Libiąż	5	5	7	5	7	Pspec	E	demografia
Brzeszcze	4	6	7	2	6	Pspec	E	demografia
Chelmek	5	3	7	4	7	Pspec	E	demografia
Zator	5	6	3	7	5	URspec	E	demografia
Szczawnica	5	7	4	6	6	URspec	E	dostępność
Biecz	7	7	3	6	4	UNspec	E	dostępność
Bobowa	bd	bd	bd	bd	6	bd	E	dostępność
Ryglice	7	bd	4	7	6	UNspec	E	dostępność
Żabno	5	4	3	6	7	URnspec	E	dostępność
Radłów	bd	bd	bd	bd	6	bd	E	dostępność
Dąbrowa Tarn.	6	5	4	5	5	UNspec	E	dostępność
Szczucin	bd	bd	bd	bd	4	bd	E	dostępność

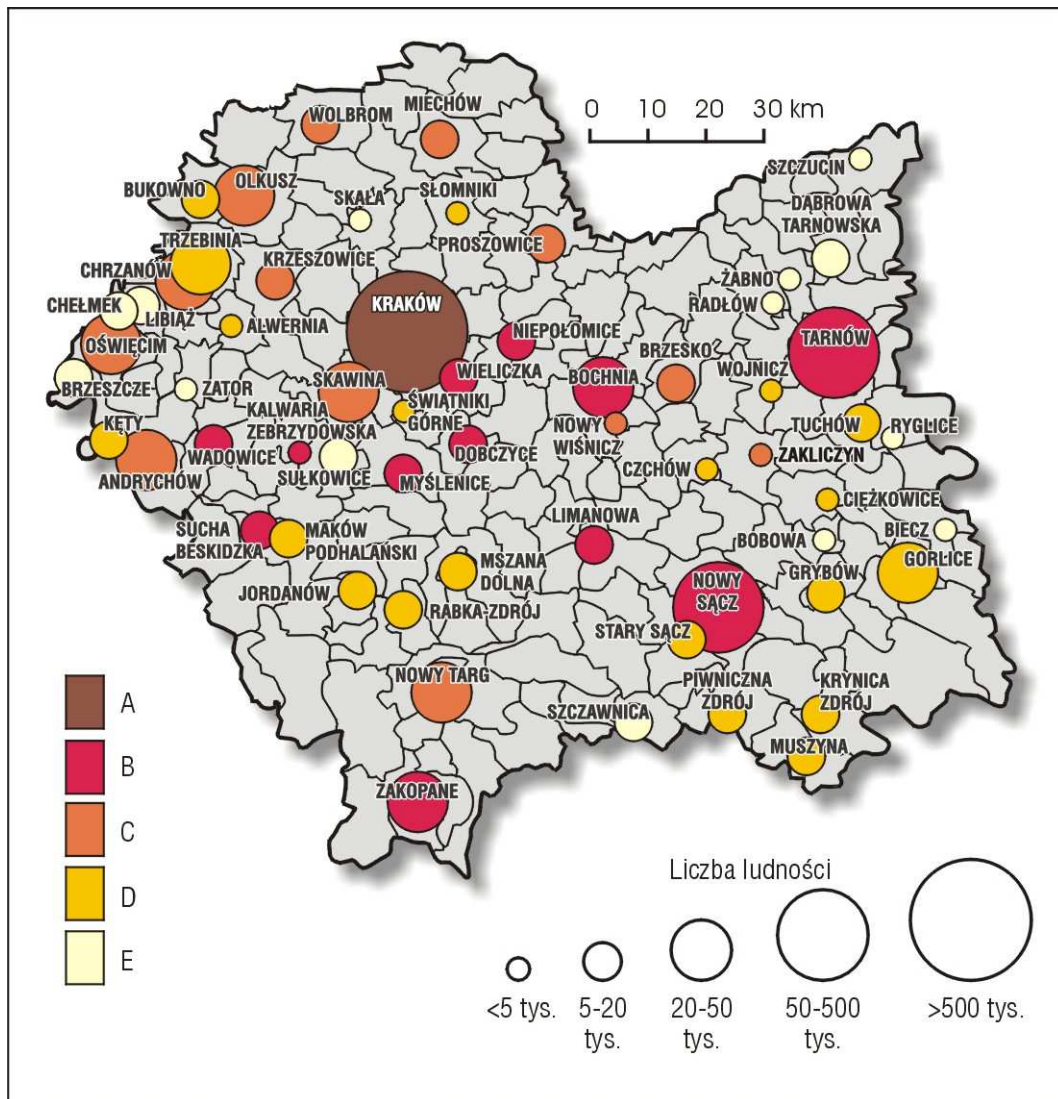
Objaśnienie: rangi w kolumnach 2, 3, 4 i 6 odpowiadają klasyfikacjom rozwiniętym w rozdziałach 2.1-2.4. Wyrażają one odpowiednio: syntetyczny wskaźnik poziomu rozwoju gospodarczego w 2008 r. (kolumna 2), bezwzględne zmiany wartości tego wskaźnika w 2008 r. w stosunku do 1999 r. (kolumna 3), wskaźnik dywersyfikacji bazy ekonomicznej, tzw. wskaźnik Amemiya (kolumna 4), syntetyczny wskaźnik jakości kapitału ludzkiego (kolumna 6). Siłę rynku pracy (kolumna 5) wyraża wskaźnik liczby pracujących w mieście (bez rolników indywidualnych) na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym. Każda z cech, z wyjątkiem specjalizacji funkcjonalnej, została wyrażona w tej samej 7-stopniowej skali, gdzie 1 oznacza rangę najwyższą a 7 najniższą. Potencjał rozwojowy oceniano, obliczając średnią ważoną ww. rang (bez kolumny 7), przy czym, najwyższe wagi (po 0,25) przypisano poziomowi rozwoju gospodarczego i jakości kapitału ludzkiego. Funkcje miast: URspec - ośrodki usług rynkowych wyspecjalizowane, URnspec - ośrodki usług rynkowych niewyspecjalizowane, UNspec - ośrodki usług nierynkowych wyspecjalizowane, UNnspec - ośrodki usług nierynkowych niewyspecjalizowane, Pspec - ośrodki przemysłowe wyspecjalizowane, Pnspec - ośrodki przemysłowe niewyspecjalizowane. Bariery rozwojowe zidentyfikowano w oparciu o prognozę demograficzną do 2030 roku oraz Indeks syntetycznej dostępności komunikacyjnej miast (rozdział IV.1.1).

Źródło: badania własne

Nie ulega wątpliwości, że ośrodkiem o największym potencjale rozwojowym jest metropolia Krakowa. Wysoki potencjał rozwojowy posiada ponadto szereg miast w jego otoczeniu, w szczególności Niepołomice, Wieliczka, Myślenice i Bochnia, a także Dobczyce i Kalwaria Zebrzydowska. Oddziaływaniu stolicy regionu przypisać należy również ponadprzeciętny potencjał Skawiny, Proszowic, Krzeszowic i Nowego Wiśnicza oraz najbardziej na północ wysuniętego ośrodka powiatowego województwa – Miechowa. Ośrodkami o relatywnie niższym potencjale rozwoju gospodarczego wydają się być w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym położone na północ od Krakowa małe miasta Skąpa i Słomniki, niewielkie wyspecjalizowane ośrodki przemysłowe Sułkowice i Świątnik Górny oraz monofabryczna Alwernia. Miasta te mogą się równocześnie rozwijać jako ośrodki o funkcji mieszkaniowej w związku z objęciem ich procesami postępującej suburbanizacji Krakowa (zob. rozdział IV.2.4).

W zachodniej części Małopolski, gdzie nakładają się wpływy Krakowa i konurbacji górnośląskiej, żadnemu miastu nie można przypisać w perspektywie najbliższych 10 lat dużego potencjału rozwojowego z punktu widzenia ich funkcji i struktury gospodarczej oraz

dynamiki rozwoju obserwowanej w ostatnich latach. Ośrodkami o stosunkowo najwyższym potencjale są trzy główne miasta subregionu zachodniego: Chrzanów, Oświęcim i Olkusz. Podobny potencjał cechuje mniejsze miasta takie jak Andrychów i Wolbrom, niższy ośrodki przemysłowe zdominowane przez duże zakłady: Bukowno, Trzebinę, Kęty, Brzeszcze, Libiąż i Chełmek oraz Zator. W całym tym obszarze hamujący wpływ na rozwój gospodarczy może mieć w świetle prognoz demograficznych regres ludnościowy.

Rys.II.62. Typologia miast Małopolski z punktu widzenia ich potencjału rozwojowego do 2020 roku

Źródło: opracowanie własne

Nowy Sącz, a także Limanowa, Sucha Beskidzka i Zakopane są ośrodkami o najwyższym potencjale rozwojowym na południu województwa (Rys.II.62). Ponadprzeciętny potencjał posiada ponadto Nowy Targ, relatywnie słabszy jest on w pozostałych miastach tej

części regionu, w tym w Szczawnicy i miastach powiatu gorlickiego. Barięą rozwojową dla wielu miast jest tu słabsza dostępność komunikacyjna niż ośrodków położonych bliżej głównej osi rozwojowej ciągnącej się z zachodu na wschód Małopolski, korzystnie kształtowała będzie się natomiast sytuacja demograficzna.

Na wschodzie regionu duży potencjał rozwojowy cechuje Tarnów, a ponadprzeciętny przypisać można Brzesku i Zakliczynowi. W przypadku licznych małych miast tej części Małopolski jest on jednak stosunkowo słaby, w szczególny sposób dotyczy to miast położonych na północ od Tarnowa, w tym jednego ośrodka powiatowego – Dąbrowy Tarnowskiej.

5.2 Bieguny wzrostu w przestrzeni województwa małopolskiego

Z punktu widzenia polityki regionalnej istotne znaczenie ma identyfikacja miast, które mogą pełnić rolę tzw. biegunów wzrostu, czyli szybko rozwijających się ośrodków zdolnych do dynamizowania rozwoju otaczającego regionu lub subregionu. Warunkiem jest:

1. skupienie w ośrodku dużego potencjału gospodarczego (masy krytycznej), który umożliwia generowanie dostatecznie silnych bodźców rozwojowych,
2. obecność szybko rozwijających się działalności gospodarczych (firm), które zapewniają dużą dynamikę rozwoju w długim okresie czasu,
3. pozytywne oddziaływanie ośrodka na rozwój szerszego otaczającego obszaru, tj. generowanie impulsów rozwojowych za pośrednictwem efektów mnożnikowych, przepływu kapitału i innowacji, których siła zdecydowanie przeważa nad negatywnymi efektami wymywania.

Innymi słowy biegun wzrostu musi posiadać odpowiednio duży potencjał wewnętrzny (wielkość), charakteryzować się ponadprzeciętną, długofalową dynamiką rozwojową oraz pozytywnie wpływać na rozwój subregionu lub regionu.

W przypadku województwa małopolskiego warto przeanalizować czy rolę aktualnych lub potencjalnych biegunów wzrostu pełnią lub pełnić mogą w perspektywie do 2020 roku: Kraków, Tarnów, Nowy Sącz, zespół trzech ośrodków powiatowych zachodniej Małopolski (Oświęcim, Chrzanów i Olkusz) oraz Nowy Targ.

Przeprowadzona wcześniej analiza prowadzi do jednoznacznego wniosku, że dynamicznym biegunem wzrostu w Małopolsce, a szerzej rzecz ujmując w całej południowo-wschodniej Polsce, jest Krakowski Obszar Metropolitalny¹. Roli bieguna nie należy w żadnym przypadku zawężać dziś do samego miasta Krakowa. Silna dynamika rozwojowa większości miast położonych w strefie metropolitalnej, niezależnie od ich wielkości, oraz powiązania wewnątrzmetropolitalne, sprawiają, że obserwujemy postępującą integrację funkcjonalną w tym obszarze oraz rozszerzanie się oddziaływania krakowskiej metropolii i jej ośrodków satelitarnych na coraz większy obszar. Wpływ ten sięga już Bochni na wschodzie, Miechowa na północy, Wadowic i Suchej Beskidzkiej na południowym zachodzie oraz częściowo Limanowej na południowym-wschodzie.

Pewne cechy subregionalnych biegunów wzrostu posiadają zarówno Tarnów, jak i Nowy Sącz. Obszary funkcjonalne każdego z tych miast zamieszkuje około 460 tys. osób (zob. rozdział IV.4). Obejmują one w każdym przypadku trzy niepełne powiaty ziemskie,

---

¹ Zob. rozdział IV.2.5 na temat zasięgu Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego.

możemy więc mówić o oddziaływaniu w skali subregionalnej (ponadpowiatowej). Oba miasta mają charakter ośrodków polifunkcyjnych o zdywersyfikowanej strukturze gospodarczej, na którą składają się różne działalności usługowe oraz przemysłowe, przy czym silniejsze funkcje w zakresie usług rynkowych wykazuje mniejszy Nowy Sącz. Równocześnie dynamika ich rozwoju gospodarczego w ostatniej dekadzie jest niestety wyraźnie słabsza od przeciętnego tempa rozwoju gospodarczego dla miast Małopolski, co nie pozwala ich nazwać ośrodkami dynamicznego wzrostu. Znajduje to odbicie w sytuacji na rynku pracy: słabej dynamice liczby pracujących w samym mieście i ponadprzeciętnej stopie bezrobocia w subregionie. W otoczeniu Tarnowa pozytywnych tendencji rozwojowych doszukiwać się możemy w zarysowującej się wokół niego strefie podmiejskiej oraz w Tuchowie, Ciężkowicach, Żabnie i Wojniczu. Słabo jak dotąd zaznaczają się procesy suburbanizacji wokół Nowego Sącza, w podobnym tempie lub szybciej od ośrodka subregionalnego rozwija się natomiast większość miast powiatu nowosądeckiego, m.in. Grybów i uzdrowiska. Z sąsiednich, mniejszych ośrodków powiatowych stosunkowo szybki rozwój dotyczy także Limanowej, ale nie Gorlic.

Ogólnie rzecz biorąc dzisiejsza dynamika rozwojowa i ograniczona siła oddziaływania Tarnowa i Nowego Sącza na rozwój ich obszaru funkcjonalnego nie pozwalają na uznanie ich w chwili obecnej za bieguny wzrostu wschodniej i południowo-wschodniej Małopolski. W obu przypadkach mamy do czynienia z historycznie ukształtowaną słabością obszaru zaplecza, która ogranicza możliwości szybszego rozwoju głównego miasta, a zarazem zdolność do przyjmowania płynących z niego impulsów rozwojowych. Większy potencjał do pełnienia roli bieguna wzrostu w najbliższej przyszłości wydaje się mieć Tarnów, ze względu na korzyści położenia przy głównej osi rozwojowej południowej Polski, zwłaszcza po przedłużeniu autostrady A4 w kierunku wschodnim. Silniejsze są w tym obszarze także powiązania wewnętrzne (zob. rozdział IV.1). Atutem słabiej skomunikowanego z Krakowem i resztą kraju Nowego Sącza jest prognozowany znaczący wzrost ludnościowy oraz możliwości rozwoju działalności związanych z obsługą ruchu turystycznego i uzdrowiskowego. Intensywność połączeń komunikacyjnych w obszarze funkcjonalnym Nowego Sącza jest jednak wyraźnie słabsza niż w rejonie Tarnowa, odległość czasowa wielu miejscowości od Nowego Sącza jest bardzo duża.

W przypadku zachodniej Małopolski rozważyć można obecną i przyszłą rolę trzech ośrodków powiatowych: Oświęcimia, Chrzanowa i Olkusza. W świetle przeprowadzonej analizy żaden z tych ośrodków nie ma wyraźnej przewagi nad pozostałymi i nie pełni w stosunku do pozostałych oraz do całego subregionu roli ośrodka obsługi w zakresie usług

wyższego rzędu. Co więcej, powiązania komunikacyjne między tymi trzema ośrodkami są stosunkowo słabe, zwłaszcza między Olkuszem a Chrzanowem (trwałość dawnej granicy zaborów), ciężenia do miast województwa śląskiego są silniejsze niż powiązania wzajemne². Powoduje to, że nie rozwijają one komplementarnych funkcji, nie ma więc podstaw do ukształtowania się obejmującego te miasta sieciowego bieguna wzrostu.

Subregion obejmujący trzy zachodnie powiaty i powiązaną z dyskutowanymi miastami część powiatu wadowickiego, charakteryzuje dziś większy potencjał gospodarczy niż obszary funkcjonalne Tarnowa i Nowego Sącza, chociaż całkowita liczba mieszkańców jest tu mniejsza (ok. 360 tys.). Jego cechą pozytywną jest też korzystne położenie komunikacyjne i usytuowanie w zasięgu dwóch obszarów metropolitalnych. Oznacza to, że miasta te mają znaczny potencjał rozwojowy, pomimo zagrożeń związanych z problemami strukturalnymi miejscowego przemysłu oraz barier demograficznych i społecznych. Równocześnie bliskie sąsiedztwo, a tym samym konkurencja dwóch silnych metropolii, powoduje, że Oświęcim, Chrzanów i Olkusz nie mają szans na rozwinięcie szerszych funkcji wyższego rzędu oraz szerszej strefy wpływów, wykraczającej znacząco poza ich własne powiaty. Nie można więc oczekiwać, że staną się biegunami wzrostu, mogą natomiast stać się stopniowo częścią metropolitalnych biegunów krakowskiego i górnośląskiego.

Miastem w południowej części regionu, które posiada pewne funkcje ponadpowiatowe jest Nowy Targ. Potencjał demograficzny (ok. 250 tys. mieszkańców) i gospodarczy obszaru funkcjonalnego tego miasta stanowi jednak tylko niewiele ponad połowę potencjału subregionu tarnowskiego i nowosądeckiego, jest więc zdecydowanie zbyt mały aby mógł stanowić zaplecze dla rozwoju subregionalnego bieguna wzrostu. Potencjalne ośrodki, jakie są lub mogłyby znaleźć się w strefie oddziaływania Nowego Targu, cechowały się, poza Zakopanem, słabą dynamiką rozwojową w ostatnich latach (Szczawnica, Rabka-Zdrój, Jordanów).

---

² Zob. rozdział IV.1.2